

STRAŻ GRANICZNA

a problematyka zabytków

Straż Graniczna, służba podległa ministrowi spraw wewnętrznych i administracji, funkcjonuje już od 16 lat. Zastępując reformowane Wojsko Ochrony Pogranicza, stała się w ostatnich latach nowoczesną formacją o charakterze policyjnym.

Zgodnie z ustawą z 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (Dz.U. 05.234.1997 z późn. zm.) formacja ta zobowiązana jest, m.in. do ochrony granicy państwowej, organizowania i dokonywania kontroli ruchu granicznego, zapewnienia bezpieczeństwa w komunikacji międzynarodowej i porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego i w strefie nadgranicznej. W jej kompetencji pozostaje również rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw oraz wykroczeń, ściganie ich sprawców. Dotyczy to również przestępstw skierowanych przeciwko dobrom kultury, mających związek z nielegalnym wywozem.

Z chwilą wejścia Polski do Unii Europejskiej i zniesienia kontroli celnej na granicach wewnętrznych stała się praktycznie jedyną formacją, która realizuje zapisy powszechnie obowiązujących przepisów z dziedziny ochrony zabytków, w części dotyczącej kontroli wywozu. Została więc zobowiązana do zintensyfikowania działań w przedmiocie ujawniania i zwalczania tej przestępczości. Aktualnie w przejściach granicznych funkcjonariusze Straży Granicznej zatrzymują znaczną liczbę przedmiotów zabytkowych, zarówno tych drobnych o niewielkiej wartości materialnej, jak również o znacznej, np. instrumenty muzyczne, rzeźby, elementy architektoniczne itp. Statystyki przestępczości wyraźnie wskazują na rosnącą skalę tego zjawiska. Zaisntniała więc konieczność uczulenia oraz podniesienia świadomości

w przedmiotowym zakresie funkcjonariuszy pełniących służbę kontrolerską. Konieczność nauczania rozpoznawania przedmiotów zabytkowych i „wylawiania” ich z całej masy towarów, codziennie przewożonych przez granicę, jak również odpowiedniego postępowania w przypadku ujawniania tego typu przedmiotów stała się priorytetem w kwestii podniesienia efektywności działań.

W strukturze Straży Granicznej funkcjonują dwa pioniry: operacyjno-śledczy, jak sama nazwa wskazuje, właściwy do podejmowania czynności operacyjno-rozpoznawczych i dochodzeniwo-śledczych, oraz graniczny – odpowiedzialny za fizyczną ochronę granicy państwowej i kontrolę graniczną osób, rzeczy (bagaży, towarów). W praktyce wygląda to następująco: w przypadku ujawnienia przedmiotu(-ów) zabytkowego(-ych) przez funkcjonariusza-kontrolera, podczas dokonywania rutynowych kontroli i stwierdzeniu przypadku nielegalnego wywozu, sprawa przekazywana jest funkcjonariuszom pioniry operacyjno-śledczego w celu podjęcia stosownych czynności procesowych wobec sprawcy ewentualnego przestępstwa. Nie bez znaczenia pozostaje również fakt ścisłej współpracy obu pionirów.

Straż Graniczna, podejmując działania rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw skierowanych przeciwko dobrom kultury, mających związek z nielegalnym wywozem, skoordynowała działania zarówno na szczeblu Komendy Głównej Straży Granicznej,

jak również w jednostkach organizacyjnych SG, tzn. oddziałach SG. Do koordynacji i nadzoru w oddziałach Straży Granicznej powołano 2-osobowe zespoły składające się z funkcjonariuszy pioniry operacyjno-śledczego, jak i granicznego. Przejmują oni rolę multiplikatorów i reprezentantów działań SG wobec innych podmiotów oraz tzw. osób kontaktowych wobec głównego koordynatora Straży Granicznej w KGSG. Do głównych zadań koordynatorów należy:

- prowadzenie bieżącej korespondencji z urzędami i instytucjami związanymi z ochroną zabytków,
- udział w opiniowaniu aktów prawnych w przedmiotowym zakresie,
- realizacja sprawozdań, które pozwolą dokonać rocznej oceny realizacji postanowień Porozumienia przez komendanta głównego SG,
- sprawowanie nadzoru merytorycznego w obrębie swojego regionu,
- udział w grupach roboczych, seminariach i szkoleniach organizowanych przez różne instytucje.

Straż Graniczna nawiązała również współpracę z innymi instytucjami (podmiotami), które są właściwe do podejmowania działań w przedmiotowym zakresie, takie jak: Policja, Służba Celna, konserwatorzy zabytków, muzea. Współpraca ta, realizowana w formie porozumień na szczeblu lokalnym, jest konsekwencją zawartego 3 listopada 2004 r. Porozumienia pomiędzy ministrem finansów, ministrem kultury, komendantem głównym Policji i kome-

dantem głównym Straży Granicznej w sprawie współdziałania w zwalczaniu nielegalnego wywozu za granicę lub przywozu z zagranicy zabytków. Porozumienie to zobowiązuje poszczególne organy (podmioty), w ramach ich uprawnień, do współpracy w celu zapewnienia przestrzegania przepisów prawa w ww. zakresie. Współpraca przyjmuje postać wspólnych działań (kontroli, nadzoru) oraz wspólnych szkoleń i spotkań roboczych, które dotyczą, m.in.:

- problemów zapobiegania i zwalczania przestępczości przeciwko zabytkom,
- przedmiotu i zakresu regulacji ustawowych ochrony zabytków,
- zasad postępowania w przypadku ujawnienia wywozu przedmiotu mogącego być zabytkiem,
- sposobów rozpoznawania oryginałów, cechach charakterystycznych dla oryginałów i kopii oraz metod kopiowania.

W walce z przestępczością dotyczącą zabytków istotnym czynnikiem jest wymiana informacji. Sprawą oczywistą jest fakt, iż informacja odpowiednio zgromadzona, przetworzona i wykorzystana jest podstawą podejmowania jakichkolwiek czynności (działań). Informacje, które są przedmiotem wymiany pomiędzy poszczególnymi zainteresowanymi podmiotami, obejmują swym zakresem, m.in. sygnały o:

- zatrzymaniu osób wywozujących zabytki bez pozwolenia,
- ujawnionych przypadkach dewastacji zabytków lub działań wobec zabytków niezgodnych z prawem,

- osobach, które popełniły przestępstwo wobec zabytków,
- mającym nastąpić nielegalnym wywozie zabytków za granicę.

Ponadto funkcjonariuszy Straży Granicznej wyposażono w materiały (biuletyny, publikacje katalogowe) oraz dostęp do baz danych – Centralny Komputerowy Katalog Skradzionych i Zagubionych Dóbr Kultury – www.ooczp.pl/ www.artinfo.pl

Na podstawie przeprowadzonej analizy statystyk gromadzonych przez Wydział Analiz Zarządu Operacyjno-Śledczego KGSG stwierdzono, iż w roku 2006 zakończono 146 postępowań przygotowawczych w sprawach dotyczących zabytków, co stanowi liczbę 3-krotnie większą niż w roku 2005. Wskazuje to na rosnącą skuteczność podejmowanych przedsięwzięć, tzn. wzrost wykrywalności w Straży Granicznej, choć z drugiej strony można zadać pytanie, czy wynika to z rosnącej skuteczności kontroli, czy też raczej ze wzrastającej skali zjawiska. Faktem jest, iż organizowane coraz częściej szkolenia podnoszą świadomość funkcjonariuszy SG, a to niewątpliwie wpływa na rosnącą skuteczność. Dodatkowo w 24 przypadkach postępowania zakończyły się wniesieniem aktu oskarżenia, a w 53 – sprawy były przekazywane innym służbom. Pozostałe z różnych powodów zostały umorzone. Jak już zostało wspomniane na początku, problematyka nielegalnego wywozu zabytków dotyczy różnego rodzaju przedmiotów, a wyobraźnia ludzka nie zna granic.

Przykładem może tu być zdarzenie z lutego 2006 r., kiedy to podczas rutynowej odprawy funkcjonariusze przejścia granicznego w Zwardoniu-Skalite ujawnili i zabezpieczyli 20 ikon, czteroczęściowy obraz tłoczony z metalu o motywie religijnym, 3 naczynia liturgiczne oraz wagę szalkową. Zatrzymane przedmioty zostały wycenione przez rzeczoznawcę na kwotę 74 000 zł. Niezwykle istotną sprawą był tu sposób ukrycia przedmiotów w specjalnie przygotowanej skrytce w przedziale bagażowym kontrolowanego pojazdu. W wyniku przeprowadzonego postępowania sądowego obywatelka RP, która przyznała się do zarzucanych czynów, została ukarana karą grzywny, przepadek zabytkowych przedmiotów oraz roku pozbawienia wolności w zawieszeniu na 2 lata.

Powyższe wskazuje, iż czujność funkcjonariuszy wsparta ciągle uzupełnianą wiedzą przynosi wymierne korzyści w walce z szeroko rozumianą przestępczością dotyczącą zabytków. Jest to o tyle istotne, iż w praktyce funkcjonariusze Straży Granicznej mają często do czynienia z nietypowymi przedmiotami.

We wrześniu 2006 r. funkcjonariusze PSG Zgorzelec ujawnili i dokonali zatrzymania 17 sztuk mebli, na które przewoźcy posiadali odpowiednie dokumenty. Jednakże po dokonaniu szczegółowych oględzin przedmiotów oraz kontroli posiadanych przez podróżnych dokumentów ustalono, że wystawione przez Urząd Ochrony Zabytków – Delegatura w Jeleniej Górze zaświadczenia

dotyczyły zupełnie innych mebli. 15 sztuk przewożonych mebli zostało uznane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków za zabytki w rozumieniu ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W powyższej sprawie wszczęto dochodzenie a obywatelowi RP postawiono zarzuty o czyn z art. 109. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. wywóz zabytków za granicę bez pozwolenia.

Z danych statystycznych wynika, iż w wielu przypadkach przedmiot przestępstwa stanowią różnego rodzaju instrumenty muzyczne, które z wielu powodów i na wiele sposobów są wywożone nielegalnie poza granice kraju. Stanowią niekiedy przedmioty znacznej wartości, np. ujawniony we wrześniu 2006 r. na przejściu granicznym w Zgorzelcu akordeon z końca XIX w. wraz z nutami w języku niemieckim, które uznane zostały przez biegłego za unikat w skali kraju. Przedmioty te zostały zakupione na tzw. targu staroci.

Wartość przemycanych przedmiotów jest niekiedy zaskakująco wysoka, tak jak w przypadku zabytkowych zegarków i mechanizmów zegarowych znanych firm, które zostały ujawnione w sierpniu 2005 r. przez funkcjonariuszy przejścia granicznego w Świecku. Zostały one wyprodukowane w XVIII-XX w., a ogólna wartość zabezpieczonych przedmiotów, wg opinii rzeczoznawcy, wyniosła 100 000 zł.

W ostatnim czasie pojawiły się również przypadki nielegalnego wywozu zabytkowych wyrobów z kamienia. Szczególnie proceder ten uprawiany jest przez obywateli Niemiec, współdziałających z obywatelami polskimi. W listopadzie 2006 r. funkcjonariusze w przejściu gra-

nicznym w Zgorzelcu ujawnili i zatrzymali elementy nagrobków, m.in.: kamienne zwieńczenie nagrobka w kształcie trójkątnym, kamienne zwieńczenie nagrobka w kształcie owalu z rzeźbą (głowa Chrystusa) w środkowej części, kamienną podstawę zwieńczenia nagrobka z napisami w środkowej części.

Należy również pamiętać, iż przedmioty zabytkowe to nie tylko rzeczy wiekowe, o tzw. ogromnej wartości historycznej. W grudniu 2006 r., w trakcie kontroli granicznej w Placówce Straży Granicznej, w Cieszynie próbowano dokonać wywozu samochodu osobowego marki PORSCHE 356 B Super, rok produkcji 1962. Wartość samochodu określono na kwotę 110 000 – 130 000, a postępowanie zakończyło się skierowaniem aktu oskarżenia.

Powyższe przypadki stanowią jedynie niewielki wycinek ogółu zdarzeń, z którymi mają do czynienia podczas codziennej pracy funkcjonariusze Straży Granicznej. Jednakże wskazują one na szeroki zakres tematyki zabytków, na różnorodność oraz szeroki wachlarz sposobów ich przemycania. Obecne, zwiększone zainteresowanie tą tematyką przez poszczególne służby przyczynia się do podejmowania coraz to skuteczniejszych działań. W związku z tym konieczne jest kontynuowanie wspólnych działań, szkoleń (spotkań roboczych) i konsultacji, z jednoczesnym dążeniem do zwiększenia koordynacji działań wszystkich właściwych służb i instytucji. Ma to szczególne znaczenia dla odpowiedniej analizy zagrożeń oraz wyznaczania kierunków i sposobu działania, szczególnie wobec nowych trendów handlu i przemytu zabytków. Pozwoli to nie tylko na odpowiednią reakcję na zdarzenia już zaistniałe, ale również skuteczne im przeciwdziałanie (profilaktyka). Ma to ogromne znaczenie wobec zmian, jakie nastąpią po podpisaniu przez Polskę układu z Schengen.

Nowe rozwiązania legislacyjne, a także wejście RP do strefy Schengen i zniesienie kontroli granicznej diametralnie zmieni sposób zabezpieczenia granicy. Problem związany ze zwalczaniem przestępczości nielegalnego wywozu zabytków przesunie się bezpośrednio z granicy w głąb terytorium RP. Wzrośnie więc rola i zadania Grup Mobilnych, które muszą ściśle

współpracować z organami Policji i Służby Celnej. Niezbędnym wydaje się scentralizowanie przepływu informacji.

Istotnym jest również analizowanie rynku internetowego. Obecnie Internet, w którym realizowane są (coraz częściej i w większej ilości) m.in. aukcje internetowe zabytków, może być doskonałym źródłem informacji o przepływie (w tym nielegalnym) przedmiotów zabytkowych.

Oceniając współpracę pomiędzy służbami właściwymi do podejmowania działań w walce z przestępczością dotyczącą zabytków, należy jednoznacznie stwierdzić, iż jest ona realizowana na poziomie zadowalającym, a w niektórych przypadkach nawet bardzo dobrym. Współpraca taka najlepiej wygląda na szczeblach lokalnych, szczególnie w rejonach, gdzie zagrożenie na dzień dzisiejszy oceniane jest jako najwyższe. Wspólne działania, wymiana informacji i szkolenia, które mają swoją podstawę w zawieranych porozumieniach przynoszą coraz więcej korzyści w walce z tego rodzaju przestępczością. Należy tu podkreślić ogromną pracę koordinatorów, tj. osób odpowiedzialnych za przedmiotową tematykę w poszczególnych oddziałach Straży Granicznej. Za zaangażowanie w tematykę, która stanowi w ich służbie jedno z wielu zagadnień koniecznych do realizacji, należy wystawić najwyższą notę. ■

